МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Випуск 14

Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної конференції
“Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку економіки України в умовах європейської інтеграції”
м. Київ, МАУП, 28 травня 2015 р.

Київ
ДП “Видавничий дім “Персонал”
2015

ББК 63.3(4УКР)я43
С76

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 4 від 15.04.15)

Редакційна колегія:
А. М. Подоляка (голова), д-р юрид. наук, проф.;
А. А. Ігнатченко (заступник голови), канд. техн. наук;
О. В. Баєва, д-р біол. наук, проф.;
І. П. Бідзюра, д-р політ. наук, проф.;
М. Ф. Головатий, д-р політ. наук, проф.;
В. Б. Захожай, д-р екон. наук, проф.;
А. С. Лисецький, д-р екон. наук, проф.;
К. В. Муравйов, канд. юрид. наук, доц.;
І. П. Розпутенко, д-р наук держ. упр., проф.;
Л. В. Романова, д-р екон. наук, проф.;
В. Є. Сафонова, д-р екон. наук;
Г. П. Ситник, д-р наук держ. упр., проф.;
Ю. П. Сурмін, д-р соц. наук, проф.;
Н. М. Чернуха, д-р пед. наук, проф.

Матеріали подано в авторській редакції.
Відповідальність за зміст та орфографію матеріалів несуть автори.

Становлення і розвиток української державності : [зб. наук. пр.] / МАУП. — К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008 —

С76 Вип. 14: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. "Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку економіки України в умовах європейської інтеграції", 28 травня 2015 р. / редкол.: А. М. Подоляка (голова) [та ін.]. — 2015. — 258 с. : іл. — Бібліогр. у кінці ст.

У пропонованому збірнику подано тези учасників науково-практичної конференції, присвяченої проблемам і перспективам соціально-економічного розвитку України в умовах європейської інтеграції.

Для науковців і громадсько-політичних діячів, студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави.

ББК 63.3(4УКР)я43+67.9(4УКР)301я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2015
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2015

Шклярук С. Г.
Основні проблеми валютного ринку України і заходи щодо їх вирішення *133*

Ковальчук С. П.
Досвід Вінницької області у реалізації організаційних заходів щодо сприяння залученню інвестицій у регіон *137*

Марченко С. М.
Тенденції розвитку сучасного екологічного маркетингу *140*

Корінчевська І. А.
Перспективи розвитку системи охорони здоров'я України в умовах європейської інтеграції *144*

Бігдаш В. Д.
Стан та напрями розвитку страхового ринку України в процесі реформування економіки країни *147*

Михайленко О. В.
Проблеми та шляхи удосконалення методики й організації обліку основних засобів на підприємстві *150*

Міхатуліна О. М.
Господарсько-правова відповідальність та порядок її застосування в разі порушення господарського законодавства *154*

Пророченко Є. В.
Проблеми конкурентоспроможності вітчизняних підприємств у контексті зони вільної торгівлі між Україною та ЄС *163*

Топалова І. А.
Використання зарубіжного досвіду управління якістю продукції для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств *166*

Бурсов Р. В.
Система інформаційно-аналітичного забезпечення технологічного оновлення промислових підприємств на основі принципів податкового стимулювання *170*

Гаращук Є. В.
Феномен протестної комунікації в умовах глобалізації інформаційного простору *175*

Варениченко І. В.
Наукові підходи до формування стратегії економічної стабілізації підприємств обробної промисловості України *179*

Казак О. О.
Інвестиційний менеджмент в системі управління машинобудівним підприємством *184*

Квашук Д. М.
Інформаційно-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємництва *187*

Колесник В. М., Колесник Н. В.
Підходи до класифікації витрат для потреб управління *191*

О. М. МІХАТУЛІНА
докт. філос. в гал. права, ІП МАУП

ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ПОРЯДОК ЇЇ ЗАСТОСУВАННЯ В РАЗІ ПОРУШЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Відповідальність у господарському праві базується на загальнотеоретичних засадах і визначається як обов'язок суб'єктів підприємництва за допущені ними правопорушення перетерпівати негативні обтяжливі для них наслідки, як правило, майнового або немайнового характеру, які передбачені санкцією норм права. Інакше кажучи, відповідальність — зафіксована в нормативних актах, чи передбачена договором міра примусу, що застосовується до особи, яка вчинила правопорушення. Хоча відповідальність як юридична категорія широко розкривається в правовій науці, але легальне визначення майже не дається, а вказуються тільки її підстави та конкретні санкції. Тому така відповідальність хоча і передбачається у господарському праві, але як всяка юридична відповідальність має імперативний характер і настає лише в разі правопорушення.

Відповідальність у господарському праві є комплексний правовий інститут, який має свій особливий предмет регулювання — господарські правопорушення.

Господарське правопорушення — це протиправна дія або бездіяльність суб'єкта господарських відносин, яка не відповідає вимогам норм господарського права, не узгоджується з юридичними обов'язками зазначеного суб'єкта, порушує суб'єктивні права іншого учасника відносин або третіх осіб. Господарські правопорушення можна класифікувати за видами і систематизувати в окремі групи за певними критеріями.

Так, залежно від юридичної підстави (тобто які юридичні норми порушені) розрізняються договірні та позадоговірні правопорушення. В свою чергу договірні правопорушення поділяються;

1) правопорушення на стадії виникнення договорів:

- порушення строків укладання договорів;
- процедури врегулювання розбіжностей, що виникають при їх укладанні;
- укладання договорів, що суперечать вимогам закону, цілям діяльності юридичної особи, або укладання договорів з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства (статті 48, 49 і 50 ЦК);

- порушення строків виконання договірних та інших господарських зобов'язань щодо поставки продукції та товарів (найпоширеніші в господарській практиці), перевезення вантажів, виконання робіт та ін.
- прострочення виконання зобов'язання загалом тягне за собою сплату боржником визначеної законом чи договором неустойки, штрафу, пені (статті 179, 213–215 і 356 ЦК);
- порушення господарських зобов'язань щодо якості поставленої продукції (товарів), виконаних робіт, наданих послуг;
- порушення державної дисципліни цін, пов'язані з виконанням договорів. Закон України "Про ціни і ціноутворення" передбачає, що у разі порушення підприємством ціни (при реалізації за договором продукції) надлишкове одержана сума підлягає вилученню в дохід відповідного бюджету;
- порушення у сфері кредитних та розрахункових відносин, пов'язані з виконанням господарських договорів;

2) порушення господарських зобов'язань щодо перевезень вантажів:

- зобов'язань з планів перевезень (неподача перевізних засобів, непред'явлення вантажів до перевезення);
- простій транспортних засобів під навантаженням і розвантаженням понад встановлені терміни;
- втрата, нестача, пошкодження вантажу;
- прострочення доставки вантажу тощо.

Господарсько-правовій відповідальності властиві особливі ознаки.

У функціональному відношенні господарсько-правова відповідальність покликана стимулювати належне виконання господарських та інших зобов'язань. Отже, її головною метою є забезпечення правопорядку у сфері економіки (в господарських відносинах).

Функції господарсько-правової відповідальності визначаються як сукупність дій щодо застосування до правопорушника у сфері господарювання передбачених законом чи договором санкцій, а також правових наслідків такого застосування. Види і зміст функцій господарсько-правової відповідальності в теорії господарського права визначаються по-різному. Узагальнено є підстави виділити п'ять основних функцій.

Стимулююча функція. Господарсько-правова відповідальність, яка полягає у застосуванні до правопорушника економічних (майнових) санкцій, передбачає спонукання (негативне стимулювання) його і до припинення правопорушення, і до реального виконання зобов'язання. Стимулююча функція властива, практично всім видам санкцій, передбачених або санкціонованих нормами господарського права. Вона має на меті, насамперед, задовольнити економічний інтерес потерпілого суб'єкта шляхом стимулювання (економічного, майнового) правопорушника до правомірних дій.

Штрафна функція. Відповідальність суб'єктів господарських правовідносин є однією з форм юридичної відповідальності. Як така, вона зумовлюється протиправною поведінкою (господарським правопорушенням, неви-

конанням або неналежним виконанням зобов'язань) правопорушника. У цьому розумінні господарсько-правова відповідальність є ретроспективною, тобто реакцією на вже вчинені протиправні дії (бездіяльність) у вигляді саме відповідальності як покарання правопорушника економічними санкціями. Загалом штрафна функція покладена на такі види господарсько-правових санкцій, як неустойка, штраф, пеня (так звані штрафні санкції).

Функція попередження правопорушень. Суть цієї функції полягає в тому, що внаслідок застосування відповідальності не лише усувається факт господарського правопорушення, а й застосовуються (господарським судом, судом) правові заходи, спрямовані на усунення його причин та умов. Як попереджувальний засіб господарсько-правова відповідальність найефективніша в тих випадках, коли має місце матеріально-правовий зв'язок відповідальності господарюючого суб'єкта з матеріальною відповідальністю його працівників, передбаченою трудовим правом.

Компенсаційна функція. Сутність компенсаційної (відновної) функції господарсько-правової відповідальності полягає у відновленні порушеного правопорушенням майнового стану потерпілого шляхом застосування на його користь компенсаційних майнових санкцій, стягуваних з порушника. Сторона-кредитор у договірних та інших зобов'язаннях завжди ризикує своїм майновим становищем внаслідок порушення зобов'язання боржником. Тому правові системи цивілізованих країн відпрацювали і мають у своєму арсеналі засоби правового захисту, які є у потерпілої сторони зобов'язання. Ці засоби ґрунтуються на так званому праві справедливості і застосовуються або безпосередньо потерпілою стороною, або правозастосовним органом. Найбільш юридичне універсальним і дієвим засобом правового захисту потерпілої сторони зобов'язання, яке застосовується традиційно "за правом справедливості", є відшкодування (компенсація) збитків. Сутність його полягає в тому, що кожне порушення договору чи іншого зобов'язання дає потерпілій стороні право на відшкодування збитків, яких вона зазнала. Так, ст. 203 Цивільного кодексу називається "Обов'язок боржника відшкодувати збитки". Термін "відшкодувати" якраз і вказує на те, що дана форма відповідальності виконує компенсаційну (відшкодувальну) функцію.

Таку саму функцію законодавець покладає і на так звану залікову неустойку. Відповідно до ч. 1 ст. 204 Цивільного кодексу якщо за невиконання або неналежне виконання зобов'язання встановлено неустойку (штраф, пеню), то збитки відшкодовуються у частині, не покритій неустойкою (штрафом, пенею). Інформаційна (сигналізаційна) функція. Факт пред'явлення претензії, позову, стягнення збитків чи неустойки — це юридична інформація про неблагополучний стан, наявні хиби у господарській діяльності суб'єкта. Разом з тим це й інформація про необхідність вжиття відповідних заходів щодо поліпшення справ, наведення порядку на підприємстві, в організації.

Відповідальністю є застосування до правопорушника встановлених законом або договором санкцій, внаслідок чого він зазнає майнових втрат. Отже,

поняття господарсько-правової відповідальності включає в себе і майнові наслідки застосування санкцій. У свою чергу господарсько-правова санкція становить визначену безпосередньо законом або договором міру (масштаб, величину) відповідальності правопорушника. Це гранична величина майново-примусового впливу на правопорушника, який може застосувати до нього кредитор або відповідний орган (суд, господарський суд).

Господарсько-правові санкції у своїй сутності є економічно-юридичними. Тому в законодавстві визначення економічні і майнові можуть вживатися як тотожні. Термін "економічні" означає, що за змістом господарсько-правова відповідальність є економічною. Це негативний економічний вплив на правопорушника, щоб стимулювати його виконати зобов'язання.

Термін "майнові санкції" є юридичним еквівалентом попереднього терміна і означає, що з точки зору форми господарсько-правова відповідальність є юридичною відповідальністю. Цю відповідальність застосовують лише у правовій формі, якою є передбачені законом або договором майнові (економічні за змістом) санкції.

Види господарсько-правової відповідальності розрізняють залежно від видів господарських правопорушень і санкцій, встановлених за ці правопорушення. За цим критерієм у теорії господарського права розрізняють:

1) відшкодування збитків;
2) штрафні санкції;
3) оперативно-господарські санкції;
4) конфіскація;
5) господарсько-адміністративні штрафи;
6) планово-госпрозрахункові (оціночні) санкції;
7) господарсько-організаційні санкції.

Відшкодування збитків застосовується як майнова санкція, виходячи з аналізу відповідних статей Цивільного кодексу та інших законодавчих актів: у відносинах купівлі-продажу між господарюючими суб'єктами.

Відшкодування, господарським суб'єктам збитків, сплата неустойки (штрафу, пені) — це так звані невиробничі витрати, які відносяться на прибуток підприємств та організацій.

Загальне поняття штрафів як відповідальності у господарських відносинах визначених законодавством. Згідно зі ст. 179 Цивільного кодексу "штрафом визнається визначена законом або договором грошова сума, яку боржник повинен сплатити кредиторові в разі невиконання або неналежного виконання зобов'язання, зокрема в разі прострочення виконання". Закон розрізняє три види штрафних економічних санкцій: штраф у власному розумінні, пеню та неустойку. Всі вони покликані виконувати штрафну, каральну функцію, хоч мають і певні відмінності.

Розмір штрафу як економічної санкції регулюється законодавством трьома способами:

- штраф у твердій сумі. Прикладом цього виду штрафу є штрафи, що їх сплачують перевізник і відправник за невиконання плану вантажних пе-

ревезень (ст. 359 ЦК), їх розміри визначають транспортні статути і кодекси окремо стосовно кожного виду транспорту;

- штраф у процентному відношенні до суми всього зобов'язання або невиконаної частини зобов'язання. Наприклад, якщо поставлена продукція не відповідає за якістю стандартам чи умовам договору, постачальник сплачує покупцеві штраф у розмірі 20 відсотків вартості продукції неналежної якості;
- штраф у кратному розмірі до вартості того предмета, який захищається штрафом. Наприклад, за пошкодження вагонів або контейнерів відправником чи одержувачем вантажу під час навантаження або розвантаження вантажів їхніми засобами ці суб'єкти сплачують залізниці штраф у розмірі п'ятикратної вартості пошкодженого майна.

Неустойка є різновидом штрафної економічної санкції, розмір якої визначається законом або договором у процентному відношенні до суми невиконаної частини зобов'язання. Неустойка застосовується, як правило, як штрафна санкція у разі прострочення виконання майнових зобов'язань (поставка, купівля-продаж, міна тощо).

Такі санкції застосовують безпосередньо самі суб'єкти господарських правовідносин в оперативному порядку. На відміну від майнової відповідальності, оперативні санкції діють на правопорушника не загрозою державного примусу, а оперативним втручанням, що хоч і зачіпає майнову сферу правопорушника, але не дає ніяких видимих компенсаційних благ його контрагентові, який вдався до оперативних санкцій.

Оперативно-господарські санкції за своєю спрямованістю поділяються на два види. До першого належать санкції, спрямовані на одностороннє припинення правовідносин в інтересах сторони, чиї права порушено. Другий вид оперативних санкцій становлять ті, що спрямовані на зміну правовідносин (переведення несправного платника на акредитивну форму розрахунків чи на попередню оплату продукції)

Конфіскація — це безоплатне вилучення у дохід бюджету майна (коштів) суб'єкта господарювання — правопорушника у випадках, прямо передбачених законом.

Конфіскацію застосовують у випадках:

- виконання угод, укладених з метою, що завідомо суперечить інтересам держави та суспільства (конфіскації підлягає все одержане винними сторонами/стороною за такою угодою);
- здійснення комерційним банком забороненої законом виробничої діяльності;
- у сфері антимонопольного регулювання та у разі недобросовісної конкуренції;
- у сфері ціноутворення (зокрема, щодо підприємств-монополістів, ціни на продукцію яких регулює держава) та в деяких інших випадках.

Адміністративно-господарський штраф — це грошова сума, що сплачується до державного бюджету суб'єктом господарювання — правопорушником у передбачених законом випадках.

Адміністративно-господарський штраф може застосовуватися:

а) у процентному або кратному відношенні суми порушення;

б) в певній кількості неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Господарсько-адміністративний штраф застосовується:

а) лише у вертикальних відносинах;

б) за постановою компетентних органів (антимонопольних — за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, санітарно-епідеміологічної служби — за порушення санітарно-епідеміологічних вимог, державних органів контролю за цінами — за порушення державної дисципліни цін і т. ін., як правило, в судовому порядку);

в) без додержання претензійного порядку;

г) за наявності лише протиправної поведінки (фактична підстава). Планово-госпрозрахункові (оціночні) санкції — це передбачені чинним законодавством заходи економічного впливу на господарюючого суб'єкта у зв'язку з порушенням ним планових нормативів і планових завдань:

- підвищення тарифу (розміру плати) за понадлімітне використання природних ресурсів, електроенергії;
- позбавлення пільг (наприклад, податкових) у зв'язку з порушенням умов їх надання;
- виключення зі звітності даних про продукцію, виготовлену з порушенням ДСТ (державних стандартів), ДБНП (державних будівельних норм та правил);
- віднесення на прибуток, що залишається у розпорядженні суб'єкта господарювання, недонарахованої амортизації у випадках дострокового списання основних фондів (за винятком передбачених законом випадків вимушеного списання).

Планово-госпрозрахункові санкції застосовує сам суб'єкт господарювання-правопорушник, а у разі якщо він цього не зробить — компетентні органи, які виявили факт правопорушення.

Розрізняють юридичні (закон) та фактичні (протиправна поведінка) підстави застосування планово-госпрозрахункових санкцій. До них належать:

- обмеження або призупинення діяльності суб'єкта господарювання до усунення виявлених у його діяльності недоліків (у разі недодержання вимог екологічного законодавства, санітарно-епідеміологічних правил тощо);
- призупинення дії ліцензій;
- скасування ліцензій;
- скасування державної реєстрації;
- примусова реорганізація (у зв'язку з допущенням суб'єктом підприємницької діяльності — монополістом на ринку певного товару монополістичного правопорушення);
- примусова ліквідація (у разі скасування державної реєстрації; скасування ліцензій, якщо вся діяльність господарської організації ліцензується;

визнання суб'єкта підприємницької діяльності банкрутом, якщо після погашення його боргів у нього не залишилося майна, необхідного для продовження своєї попередньої діяльності).

Господарсько-організаційні санкції застосовують компетентні органи (тимчасове призупинення діяльності суб'єкта господарювання до усунення виявлених порушень, призупинення дії та скасування ліцензій, примусова реорганізація) або в судовому порядку (примусова ліквідація).

Підстави застосування господарсько-організаційних санкцій: юридичні — закон, фактичні — протиправна поведінка.

Господарським кодексом України в теорію та практику правового регулювання господарської діяльності офіційно запроваджена нова категорія організаційно-господарських зобов'язань. Значення цих зобов'язань у сучасні економіці полягає в тому що вони індивідуалізують вимоги правових норм щодо взаєморозташування та взаємодії учасників організаційно-господарських відносин, наділяють цих учасників взаємними правами та обов'язками, і таким чином виступають однією з передумов організації та здійснення господарської діяльності.

Окрему групу засобів забезпечення виконання організаційно-господарських зобов'язань згідно зі ст. 199 ГКУ становлять заходи відповідальності учасників господарських відносин. Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що питання забезпечення господарських зобов'язань, господарсько-правової відповідальності (господарських санкцій)висвітлюються в юридичній навчальній літературі, в окремих наукових статтях, монографіях та дисертаційних дослідженнях разом із тим оперативно-господарські та адміністративно-господарські санкції як засоби забезпечення виконання організаційно-господарських зобов'язань у сучасній вітчизняній науці фактично не досліджені.

Згідно зі ст. 235 ГКУ оперативно-господарські санкції — це заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами останнього в односторонньому порядку. Щодо співвідношення заходів оперативного впливу та видів забезпечення виконання зобов'язань в юридичній літературі існують різні точки зору. Одні автори вважають, що зазначені заходи за своєю природою є різновидом засобів забезпечення виконання зобов'язань, інші підкреслюють самостійність і незалежність обох груп вказаних правових заходів.

Слід зазначити, що у цій якості оперативно-господарські санкції можуть бути застосовані за порушення будь-яких із вказаних зобов'язань — як майнового — господарських, причому до будь-яких з їх учасників — як до суб'єктів господарювання, так і до суб'єктів організаційно-господарських повноважень.

Адміністративно-господарські санкції становлять заходи організаційно-правового характеру або майнового характеру, які застосовуються до суб'єктів господарювання уповноваженими органами державної влади

або органами місцевого самоврядування за порушення цими суб'єктами встановлених законодавчими актами правил здійснення господарської діяльності (ст. 238 ГКУ) серед заходів відповідальності учасників господарських відносин у забезпеченні виконання організаційно-господарських зобов'язань адміністративно-господарські санкції відіграють важливу роль, оскільки саме ці санкції найбільшою мірою адекватні вказаним зобов'язанням.

Зобов'язання із застосуванням адміністративно-господарських санкцій є не договірними і використовуються для забезпечення, як правило не договірних зобов'язань суб'єктів господарювання. Зокрема, у не договірних організаційно-господарських зобов'язаннях із ліцензування або патентування господарської діяльності такі адміністративно-господарські санкції, як зупинення дій ліцензії (патенту) або анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності служать ефективним засобом забезпечення дотримання вказаних суб'єктом умов, встановлених відповідними ліцензіями або патентами.

Завершуючи характеристику адміністративно-господарських санкцій як засобів забезпечення виконання організаційно-господарських зобов'язань, слід підкреслити, що перелік видів цих санкцій, встановлений ГКУ, не є вичерпним. Законодавчі акти передбачають й інші їх види крім названих вище зупинення дії або анулювання спеціального дозволу на користування нафтогазоносними надрами та обмеження, тимчасової заборони (зупинення) або припинення права інвестора на користування надрами під час виконання угод про розподіл продукції, це зокрема, примусовий поділ суб'єкта господарювання, що займає монопольне (домінуюче) становище на ринку, блокування цінних паперів (ст. 48 Закону України "Про захист економічної конкуренції" від 11 січня 2001 р.) відсторонення керівництва від управління фінансовою установою та призначення тимчасової адміністрації (статті 46,47 Закону України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" від 12 липня 2001р) призначення тимчасового керуючого (адміністрації) (ст. 24 Закону України "Про електроенергетику" від 16 жовтня 1997 р.), пеня за ст. 4 Закону України "Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті" від 23 вересня 1994 р. та ін.

Отже, оперативно-господарські та адміністративно-господарські санкції виступають засобом забезпечення виконання організаційно-господарських зобов'язань, як договірних, так і не договірних, і можуть бути застосовані до будь-яких учасників цих зобов'язань — як до суб'єктів господарювання, так і до суб'єктів організаційно-господарських повноважень. Напрями пов'язані з більш глибоким аналізом оперативно-господарських та адміністративно-господарських санкцій, як засіб забезпечення виконання господарських зобов'язань підлягають подальшому дослідження.

Таким чином, інститут господарсько-правової відповідальності потребує подальшого вивчення в сучасних умовах ринку та глибокого аналізу щодо її застосування в сфері господарських правопорушень.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної ради № 436-IV.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної ради № 435-IV.
3. Господарське право: навч. посіб. // Вінник О. М. — 2-ге вид., змін. та допов. — К.: Правова єдність, 2009. — 766 с.
4. Господарське право: Підруч. // Щербина В. С. — 4-те вид. перероб. і допов. — К.: Юрінком Інтер. 2009. — 640 с.
5. Канзафарова І. С. Дослідження проблеми цивільно-правової відповідальності: окремі методологічні аспекти // Держава і право. — 2005, Вип. 30. — С. 345–349.
6. Коваль В. М. Колізія між нормами господарського та нормами цивільного права // Вісник господарського судочинства. — 2010. № 1. — С. 103–111.
7. Подколзін І., Дзера І. Правові підстави відшкодування збитків // Юридична Україна. — 2009. — № 6. — С. 73–80.
8. Липницький Д., Болотова Г. Нове у відповідальності по Господарському кодексу України // Підприємництво, господарство і право. — 2004. — № 6. — С. 8–10.
9. Щербина В. Адміністративно-господарські санкції майнового характеру: проблеми застосування // Вісник Академії правових наук України. — 2006. — № 2 (45). — С. 97–196.